

Sub-Atlantische en midden-Europese wintereikenbossen of eiken-haagbeukenbossen behorend tot het *Carpinion betuli* (H9160)

Verkorte naam: Eiken-haagbeukenbossen

1. Status

Habitatrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: Dit habitattype heeft in ons land in hoofdzaak betrekking op een bepaalde bosgemeenschap die gewoonlijk onder andere wordt gekenmerkt door een boomlaag van eiken (*Quercus robur*) en haagbeuken (*Carpinus betulus*). Plantensociologisch is dit bos beschreven als de associatie Eiken-Haagbeukenbos (*Stellario-Carpinetum*)⁴⁵.

Is deze loofbosgemeenschap goed ontwikkeld, dan heeft ze een gevarieerde vegetatiestructuur met een (tot 30 m) hoge en een lage boomlaag, een goed ontwikkelde struiklaag en een weelderige, soortenrijke kruidlaag met typische soorten. De kruidlaag bezit doorgaans een mozaïekachtig karakter, doordat zowel ruimtelijk als in de tijd het lichtaanbod op de bodem sterk wisselt. Veel soorten, waaronder diverse voorjaarsbloeiers, kunnen zich door middel van wortelstokken of bovengrondse uitlopers vegetatief sterk uitbreiden, waardoor ze in staat zijn grote en dikwijls aaneengesloten groepen te vormen. Een opvallende altijdgroene component in deze bossen is de klimop (*Hedera helix*). Vaak groeit enige klimop op de bodem, maar in deze 'rijke bossen' dringt ze ook als liaan tot in het kronendak door. De gevarieerde structuur van deze eiken-haagbeukenbossen hangt samen met een eeuwenlange menselijke exploitatie, waarvan de hakhoutcultuur het belangrijkste aspect vormt.

De Europese Handleiding voor de Habitatrichtlijn geeft aan dat dit habitattype voornamelijk gaat om belangrijke te beschermen bossen van het verbond *Carpinion* op beekdalbodems, op zand, oude klei of leem. Dat zijn in ons land dus in eerste instantie bossen van de beekdalen die deel uitmaken van het landschap van de hogere zandgronden. In nationale context vertegenwoordigen de vegetatiekundig nauw verwante bossen van Zuid-Limburgse hellingen in het heuvelland eveneens belangrijke natuurwaarden. Hun oppervlakte is aanzienlijk en de soortenrijkdom is groot⁴⁶. Bepaalde bijzondere soorten, waaronder orchideeën, komen alleen in sommige van de Zuid-Limburgse eiken-haagbeukenbossen voor. Onder invloed van hakhoutbeheer kunnen vanuit deze eiken-haagbeukenbossen bijzondere struweelbegroeiingen ontstaan (associatie *Orchio-Cornetum*). Deze Zuid-Limburgse struwelen worden eveneens tot het habitattype H9160 gerekend. De eiken-haagbeukenbossen die in de duinen groeien behoren echter tot habitattype H2180. Op basis van de verschillen in ecologische condities en structuur en functie, worden binnen dit habitattype twee subtypen onderscheiden:

Subtypen:

Subtype A. Eiken-haagbeukenbossen (*hogere zandgronden*); *Carpinion*-bossen van beekdalen

Subtype B. Eiken-haagbeukenbossen (*heuvelland*); *Carpinion*-bossen van het Heuvelland (incl. de overgangen naar beekdal-*Carpinion*-bossen aldaar)

Vegetatietypen:

Goed: Begroeiingen die worden gerekend tot de associaties *Stellario-Carpinetum* (43AB1) in beekdalen (subtype A) en in het heuvelland (subtype B) of *Orchio-Cornetum* (37Ac5) (subtype B);

Niet tot het habitattype worden bossen op *Carpinion*-standplaatsen gerekend waarin exoten domineren, zoals *Robinia* (*Robinia pseudo-acacia*).

⁴⁵ Zowel over de vegetatiekundige indeling van deze bossen als over de natuurlijkheid ervan bestaat veel onenigheid, waarbij de discussie zich toespitst op de vraag of deze bossen al dan niet (deels) als beukenbossen van het *Fagion* te classificeren zijn. Volgens de huidige inzichten in ons land is dat niet het geval; het betreft doorgaans half-natuurlijke (beheerde) bossen die tot het *Carpinion* gerekend moeten worden: het *Fagion* (en de daartoe behorende habitattypen H9130 en H9150) komt niet in Nederland voor.

⁴⁶ De toedeling van de Zuid-Limburgse hellingbossen tot habitattype H9160 vindt hier plaats op grond van de nauwe verwantschap van de soortensamenstelling van deze bossen met de *Carpinion*-bossen van beekdalen. We sluiten in dat opzicht aan bij de zienswijze die in Duitsland wordt gehanteerd.

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen	Representativiteit
9160A	43AB01	<i>Stellario-Carpinetum</i>	matig
9160A	43Ab01c	<i>Stellario-Carpinetum typicum</i>	goed
9160A	43Ab01e	<i>Stellario-Carpinetum dryopteridetosum</i>	goed
9160A	43Ab01f	<i>Stellario-Carpinetum oxalidetosum</i>	goed
9160B	37Ac05	<i>Orchio-Cornetum</i>	goed
9160B	43AB01	<i>Stellario-Carpinetum</i>	matig
9160B	43Ab01a	<i>Stellario-Carpinetum polystichetosum</i>	goed
9160B	43Ab01b	<i>Stellario-Carpinetum orchietosum</i>	goed
9160B	43Ab01c	<i>Stellario-Carpinetum typicum</i>	goed
9160B	43Ab01d	<i>Stellario-Carpinetum allietosum</i>	goed
9160B	43Ab01e	<i>Stellario-Carpinetum dryopteridetosum</i>	goed
9160B	43Ab01f	<i>Stellario-Carpinetum oxalidetosum</i>	goed

Betekenis binnen Europa: groot (subtype A en B).

De eiken-haagbeuken ofwel *Carpinion*-bossen van keileembodems in beekdalen (subtype A) zijn beperkt tot de Noordduitse laagvlakte, zodat ons land een belangrijke positie inneemt in de verspreiding van dit subtype. De oppervlakte van dit type is echter in ons land gering, vergeleken met de situatie in bijvoorbeeld Duitsland.

Carpinion-bossen van het subtype B komen in grote delen van Europa voor (met het zwaartepunt van het areaal in West- en Midden-Europa). Toch zijn ook de voorbeelden in Nederland van gemiddeld belang omdat de Europese *Carpinion*-bossen een opmerkelijk grote diversiteit bezitten en de bossen in ons land een associatie vertegenwoordigen met een betrekkelijk klein, subatlantisch verspreidingsgebied. De Nederlandse bossen vertonen op zichzelf ook al een redelijk grote diversiteit.

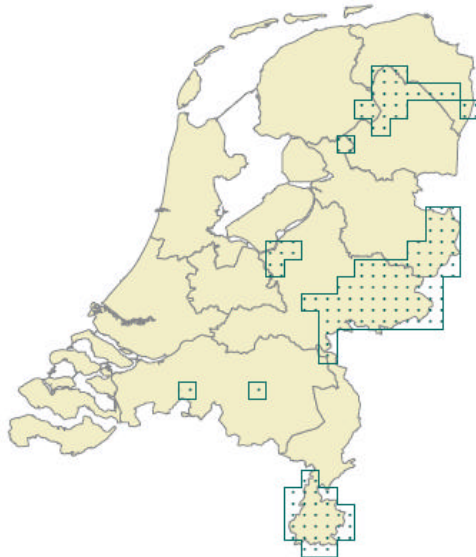
3. Kwaliteit

Kenmerken van een goede structuur en functie:

- Gevarieerde bosstructuur met hoge boomlaag, lage boomlaag en struiklaag;
- Hoge bedekking van voorjaarsflora (> 10%);
- Lage bedekking van klimop (< 10%);

4. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: Het areaal van subtype A (Eiken-haagbeukenbossen *hogere zandgronden*) omvat delen van Oost-Nederland (Twente, Achterhoek, Rijk van Nijmegen, Veluwerand en het Drents Plateau) en Noord-Brabant en Midden- en Noord-Limburg. Subtype B omvat Zuid-Limburg en komt daar in verschijningsvormen voor die in de zandstreken ontbreken, te weten een orchideeënrijke vorm (subassociatie *orchietosum*), een vorm op leemrijke bodems onderaan beschutte hellingen (*allietosum*) en een vorm in diepe kloven, zogenaamde grubbe (*polystichietosum*).

Verspreidingskaart eiken-haagbeukenbossen

Huidig voorkomen en Natura 2000: Eiken-haagbeukenbossen nemen in ons land slechts bij uitzondering oppervlakten van enige omvang in beslag. De grootste en soortenrijkste voorbeelden zijn te vinden in Zuid-Limburg, in Bunder- en Elsloërbos (153), Geuldal (157) en Savelsbos (160), deze behoren tot subtype B – heuvelland.

Voor subtype A - hogere zandgronden wordt de belangrijkste bijdrage geleverd door Landgoederen Oldenzaal (50) en Willinks weust (62).

H9160A Eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden): relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden

Natura 2000 gebied	Habitat code	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Landgoederen Oldenzaal	H9160A	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Willinks Weust	H9160A	++	++	(1) Bijzondere kwaliteit
Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	H9160A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Bekendelle	H9160A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Drentse Aa gebied	H9160A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Ulvenhoutse Bos	H9160A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Veluwe	H9160A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Leudal	H9160A	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) van matige naar goede kwaliteit
Lieftingsbroek	H9160A	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) van matige naar goede kwaliteit

H9160B Eiken-haagbeukenbossen (heuvelland): relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden

Natura 2000 gebied	Habitat code	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Bunder- en Elsloërbos	H9160B	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Geuldal	H9160B	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Savelsbos	H9160B	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Bemelerberg & Schiepersberg	H9160B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Geleenbeekdal	H9160B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Kunderberg	H9160B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Noorbeemden & Hoogbos	H9160B	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit

Natura 2000 gebied	Habitat code	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
				(2) uitbreiding opp. naar 2-15%
Sint Pietersberg & Jekerdal	H9160B	+	+	(1) Opp. 2-15%

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends: In de tweede helft van de vorige eeuw zijn de meeste bossen van dit habitatype veranderd van hakhout in opgaand bos. Dat heeft geleid tot een eenvormiger wordende vegetatiestructuur en een toenemende beschaduwing van de ondergroei. Beide processen hebben een negatief effect op de soortenrijkdom van deze bossen. In de jaren zestig van de voorbije eeuw is getracht een deel van het doorgesloten en ineengestorte hakhout in Zuid-Limburg via een uitgekiend beplantingsschema om te zetten in soortenrijk opgaand bos. Door de gelijke leeftijdsopbouw van de bomen en het niet uitvoeren van de geplande dunningen hebben deze zogenaamde Diemont-vlakken echter (nog) niet de boskwaliteit opgeleverd die beoogd werd.

Recente ontwikkelingen: Wanneer we spreken over duurzame ontwikkelingen in bossen zoals het Eiken-Haagbeukenbos, moeten we in lange tijdsperioden denken. Het streefdoel is dan een eindstadium ofwel climax van de successie en het duurt lang voordat dat in zicht is. De voorbije jaren laten het een en ander aan veranderingen zien. Enerzijds is er een voortschrijdende achteruitgang in de kwaliteit van de desbetreffende bossen, anderzijds worden pogingen ondernomen de teloorgang een halt toe te roepen. Met enig succes is in de afgelopen decennia in een drietal bossen in Zuid-Limburg (Schaelsberg, Biebosch, Oombos) opnieuw hakhoutbeheer uitgevoerd.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: subtype A: matig ongunstig; subtype B: gunstig
Het areaal van het habitatype is in de afgelopen eeuw min of meer stabiel gebleven, maar wel ijler geworden.

Beoordelingsaspect oppervlakte: subtype A: zeer ongunstig; subtype B: matig ongunstig
De totale oppervlakte van het habitatype in goed ontwikkelde vorm (associatie *Stellario-Carpinetum*) loopt in de afgelopen decennia gestaag terug, terwijl het totale areaal aan bos in ons land juist toeneemt. Met betrekking tot de eiken-haagbeukenbossen is te concluderen dat de oppervlakte aan goed ontwikkelde vormen verder afneemt (zie typische soorten) en dat de totale oppervlakte van het habitatype waarschijnlijk nog iets achteruit gaat. In de beekdalen (subtype A) gaat het nog slechter dan in het Heuvelland (subtype B).

Beoordelingsaspect kwaliteit: zeer ongunstig (beide sybtypen)

1. Typische soorten: Op diverse plaatsen zijn de meeste typische soorten nog aanwezig. Met de achteruitgang van goed ontwikkelde eiken-haagbeukenbossen neemt echter gemiddeld genomen de biologische kwaliteit af.

2. Structuur en functie: De eeuwenlange hakhoutcultuur kwam enerzijds neer op het consequent bevoordelen van bepaalde houtgewassen (Zomereik) ten opzichte van andere (Beuk). Anderzijds omvatte het ook strooiselroof en bosbeweiding, processen die resulteerden in een geleidelijk schraler worden van de bodem. Door het stopzetten van deze gebruiksvorm kan een bodemverrijking optreden in combinatie met bodemverrijking door stikstofdepositie vanuit de lucht en inwaai van meststoffen uit belendende landbouwpercelen. Het blijft een vraag wat de effecten van deze bodemverrijking op de bosflora zijn.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: subtype A: zeer ongunstig; subtype B: matig ongunstig
Ondanks de sterke uitbreiding van het bosareaal in Nederland is het perspectief voor dit habitatype vooralsnog ongunstig.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding wordt een goede verspreiding van het habitatype over Zuid-Limburg en Oost-Nederland vereist, waarbij op ten minste 20 locaties goed ontwikkeld Carpinion-bos voorkomt. Hiervan dienen ten minste 5

locaties een bosoppervlakte te hebben van minimaal 100 ha. Van de typische soorten dient 85% in een gunstige staat van instandhouding te verkeren, terwijl 85% van de oppervlakte een gunstige structuur en functie moet hebben.

Oordeel: subtype A en B: zeer ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	matig ongunstig	matig ongunstig
Oppervlakte	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Kwaliteit	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Toekomst-perspectief	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig

Subtype A: Eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden)

Aspect	1994	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Oppervlakte	matig ongunstig	matig ongunstig
Kwaliteit	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Toekomst	zeer ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig

Subtype B: Eiken-haagbeukenbossen (heuvelland)

6. Bronnen

- Werf, S. van der, 1991. Natuurbeheer in Nederland 5. Bosgemeenschappen. Pudoc, Wageningen.